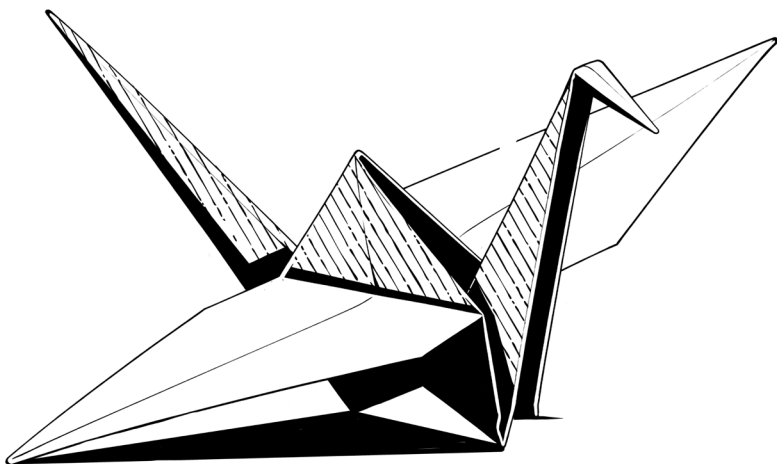

РОЗДІЛ 1

ВІН РОЗУМНИЙ, ТА ПТАШКИ В НЬОГО КРИВЕНЬКІ

Японія вибирає астронавта

Спершу треба роззутися, як заведено в японських домівках. Спеціально для ізолятора вам видадуть світло-блакитні вінілові капці з логотипом Агенції аерокосмічних досліджень Японії. Літери JAXA на взутті похилені вперед, ніби мчать у космос із неймовірною швидкістю. В ізоляторі — відокремленій зоні всередині будівлі С-5 головного офісу агенції в науковому містечку Цукуба — протягом тижня живуть десятеро фіналістів, що змагаються за два місця в команді японських астронавтів. Минулого місяця я вже приїжджала сюди й нічого особливо цікавого не побачила: у спальні «капсули для сну» відділені шторками, а в прилеглій вітальні — довгий обідній стіл зі стільцями. Та насправді ти й не маєш нічого помічати. Йдеться радше про те, що дивляться на тебе. Завдяки п'яти камерам відеоспостереження під стелею група психіатрів, психологів і менеджерів агенції спостерігає за кандидатами. Фахівці вивчають поведінку та складають враження про час перебування потенційних астронавтів тут. І це значною мірою визначить, які двоє щасливчиків змінять капці з логотипом агенції на скафандри.

Задум у тому, щоб краще зрозуміти цих чоловіків і жінок. Дізнатися, наскільки добре вони пристосовані до життя в космосі. Розумна й достатньо мотивована людина може

приховати небажані риси характеру на співбесіді* чи в анкеті — завдяки чому вдалося відкинути кандидатів з явними розладами особистості, — але коли за тобою спостерігають тиждень, це вже складніше. Як говорить психолог агенції Нацухіко Інуе, «важко постійно прикидатися хорошою людиною». Ізолятор — це спосіб оцінити навички командної роботи, лідерства і розв'язання конфліктів, які не проявиш під час індивідуальної співбесіди (НАСА ізолятори не використовує).

Кімната для спостережень розташована поверхом вище. Зараз середа, третій день тижневої ізоляції. Спостерігачі тримають у руках блокноти і чашки чаю, а перед ними — ряд екранів з трансляцією записів камер. Троє університетських психологів і психіатрів витріщаються на монітори, ніби роздумують над покупкою з телемагазину. На одному екрані, з незрозумілих причин, показують ранкове токшоу.

Інуе сидить за панеллю управління камерами і мікрофонами. Над його головою — ще один ряд відеомоніторів. Йому сорок, і для свого віку він багато досяг, ставши авторитетним науковцем у сфері космічної психології. Та у зовнішності й манерах Інуе щось мимоволі викликає бажання вщипнути його за щічку. Як і більшість колег-чоловіків, він носить сандалі поверх шкарпеток. Я — американка й погано розуміюся на японському взуттєвому етикеті, але підозрюю: це швидше ознака того, що агенція стала для нього другим домом. І цього тижня можна зрозуміти чому — зміна Інуе починається о шостій ранку, а закінчується після десятої вечора.

Зараз камери показують, як один із кандидатів витягує з картонної коробки стос конвертів розміром приблизно 20 × 30 см. На кожному — буква, що позначає одного з кандида-

* Як-от коли психіатри НАСА запитали в астронавта Майка Маллейна, який напис він би хотів залишити на своїй надгробній плиті. Той відповів: «Люблячий чоловік і відданий батько». Насправді ж у мемуарах «Верхи на шатлі» він жартував: «Я продав би дружину з дітьми в рабство, аби тільки потрапити в космос» (тут і далі прим. автора, якщо не зазначено іншого).

тів (від «А» до «З»), а всередині — інструкції та плаский квадратний пакуночок у целофані. Інуе каже, що ці матеріали випробовують терплячість і вміння діяти точно у напруженій ситуації. Кандидати розривають пакунки і дістають стоси кольорових квадратів із паперу.

— Це тест з... Перепрошую, я не знаю цього слова англійською. Різновид саморобок з паперу.

— Оригамі?

— Так, оригамі!

Раніше того ж дня я заходила до вбиральні для осіб з інвалідністю. На стіні було безліч важелів, тумблерів і ланцюгів — як у кабіні пілота на шатлі. Намагаючись злити воду, я смикнула за ланцюжок і випадково активувала сигналізацію для виклику медсестри. Зараз почуваюся майже так само розгублено. «Що за...» — промовляє мій вираз обличчя. Наступні півтори години чоловіки й жінки, які борються за шанс стати астронавтами, складатимуть паперових журавликів.

— Тисячу журавликів, — зненацька озвався позаду нас голова медичного відділу агентства Шоїчі Тачібана.

Це він придумав тест. За японськими віруваннями, тому, хто складе тисячу паперових журавлів, гарантовані здоров'я і довголіття (цей дар, здається, можна передати й іншим — журавлів на довгих ниточках часто приносять пацієнтам у лікарні). Пізніше Тачібана поклав на мій стіл бездоганного жовтого журавлика, трохи більшого за коника-стрибунця. А на бильці дивана в кутку з'явився крихітний динозавр. Чоловік нагадував моторошного кінематографічного лиходія, який нишком проникає в дім головного героя і залишає там фігурки з оригамі як зловісне повідомлення про свою присутність. Або ж він звичайний собі чолов'яга, якому подобається оригамі.

Доробити журавликів кандидати мають до неділі. Вони розкладають по столу паперові квадрати, яскраві кольори яких відтіняють похмурість приміщення. Разом із будівлями, більше схожими на взуттєві коробки, і ракетами на території,

JAHA позичила в НАСА винятково огидний сірувато-зелений колір стін. Я ніколи не бачила такого відтінку ні в інтер'єрі, ні на зразках із фарбою — аж ось він тут.

Геніальність тесту з тисячею журавликів у тому, що він дозволяє створити хроніку роботи кожного кандидата. Після складання фігурок кандидати чіпляють їх на окремі довгі нитки. Наприкінці ізоляції журавлів заберуть і дослідять. Це ніби судова експертиза за оригамі: коли дедлайн наблизитиметься і тиск зростатиме, чи працюватимуть кандидати так само охайно? Наскільки перші десять журавликів схожі на десять останніх? «Якщо вироби стають менш точними, це означає, що у стресовій ситуації кандидати діятимуть нетерпляче», — пояснює Інуе.

Як мені розповіли, 90 % типової місії Міжнародної космічної станції (МКС) присвячено догляду за самим космічним апаратом чи його ремонту. Це виснажлива, рутинна робота, значну частину якої виконують у герметизованому костюмі з обмеженим запасом кисню. Кожна хвилина на вагу золота. Астронавт Лі Морін згадував, як встановлював центральну панель фермової конструкції на МКС — основу, до якої кріплять різні лабораторні модулі: «Вона тримається на тридцяти болтах. Я особисто закрутив дванадцять з них». («Отже, на кожен болт у мене пішло два роки навчання», — жартував він.) У лабораторії скафандрів Космічного центру Джонсона є бокс, який імітує космічний вакуум. У ньому розташований один із важких карабінів, якими під час роботи прив'язують астронавтів та інструменти до космічної станції. Працювати з таким канатом — як роздавати карти кухонною прихваткою. Від звичайного стискання кулаків рука втомлюється за кілька хвилин. Тож важливо, аби кандидати вміли стримувати роздратування і діяти обдуманно.

Минає година. Один із психіатрів перестав спостерігати і натомість перемикає увагу на токшоу. Молодий актор на інтерв'ю розповідає про своє весілля і мрію стати батьком. Кандидати мовчки схилилися над столом і працюють. Лідирує

кандидат «А» — ортопед і любитель айкідо, який зробив уже чотирнадцять журавликів. В інших — переважно сім чи вісім. Інструкції займають дві сторінки. Моя перекладачка Саюрі складає папірець, вирваний із блокнота. Вона дійшла до 21-го кроку, коли тіло журавлика слід надути. Біля цього пункту зображена невелика хмара зі стрілочкою. Логіку можна вгадати, якщо ти вже знайомий з процесом. Якщо ні — це справді здається абсурдним: «Покладіть хмаринку в птаха».

.....

Уявити, як Джон Гленн чи Алан Шепард пробують себе в давньому мистецтві оригамі, важко — хоч і весело. Перших американських астронавтів відбирали за відвагою та харизмою. Всі сім астронавтів програми «Меркурій» мали бути льотчиками-випробувачами, принаймні колишніми. Щодня ці чоловіки долали рекорди висоти, перетинали звукові бар'єри і ризикували знепритомніти чи розбитися на неймовірно швидких винищувачах. Аж до «Аполлона 11» на кожній місії НАСА робили щось вперше: вирушали в космос, виходили на орбіту й у відкритий космос, вперше швартувалися і приземлялися на Місяць. Регулярно дахозносні події.

З кожною наступною місією дослідження космосу ставало дедалі більш рутинним — у це важко повірити, але навіть нудним. «Дорогою на Місяць сталося дещо цікаве: не сталося майже нічого, — писав астронавт “Аполлона 17” Джин Сернан. — Треба було хоч якісь кросворди захопити». Закриття програми «Аполлон» означило перехід від дослідження до експериментів. Астронавти більше не літали далі, ніж до краю земної атмосфери, де забезпечували роботу наукових лабораторій на орбіті — «Скайлаб», «Спейслаб», «Мір», МКС. Вони проводили експерименти в умовах відсутності гравітації, запускали військові супутники та супутники зв'язку, встановлювали нові вбиральні. «Життя на “Мірі” було переважно буденним, — писав астронавт Норм Тагард у журналі з історії

космічних досліджень *Quest*. — З усіх проблем найчастіше я стикався саме з нудьгою». Майк Маллейн свою першу місію на спейс-шатлі підсумував так: «Клацаєш собі на якісь перемикачі і випускаєш кілька зв'язкових супутників». Нові рекорди все ще встановлюють, і НАСА ними з гордістю ділиться, але на першу шпальту такі новини не потрапляють. Наприклад, серед рекордів місії STS-110 — «вперше усі виходили команди у відкритий космос відбулися зі шлюзового відсіку». Вміння толерувати нудьгу й низький рівень стимуляції — одна з рекомендованих рис, згадана за часів програми спейс-шатлів у робочій групі психіатричного і психологічного відбору астронавтів НАСА.

Нині астронавти бувають двох категорій (третя — аматори, до яких належать вчителі, марнотратні сенатори* й саудівські принци, що мандрують в космос чужим коштом). За контрольною панеллю сидять пілоти-астронавти. Тим часом проводять експерименти, ремонтують несправності й запускають супутники фахівці місії. На ці посади все ще відбирають найрозумніших та найкращих кандидатів, хай і не обов'язково найвідважніших — лікарів, біологів, інженерів. Нині астронавти можуть бути як ботанами, так і героями (астронавти JAXA на МКС працюватимуть фахівцями місії. На МКС є лабораторний модуль під назвою *Kibo*, збудований в JAXA). Найстресовіше в роботі астронавта, як розповів мені Тачібана, це не стати астронавтом: тобто не знати, коли тебе відправлять у політ, і чи відправлять взагалі.

Коли я вперше спілкувалася з астронавтом, то не розуміла різниці між пілотами та фахівцями місії. Я уявляла, ніби всі

* Астронавтів, які скористалися своїм статусом для виборювання місця в сенаті, і сенаторів, які завдяки своєму впливу отримали місце в місії НАСА, так багато, що вони практично складають кворум. (Джон Гленн скористався системою двічі, повернувшись у космос сімдесяти семирічним сенатором). Стратегія часом зазнає провалу, як-от коли Джефф Бінгемен переміг колишнього астронавта «Аполлона», який висувався на посаду сенатора Нью-Мексико, завдяки кампанії зі слоганом «Годі вже витати в хмарах».

вони зійшли з кадрів «Аполлона»: безликі ікони за золотими тепловізорами, що граційно стрибають поверхнею Місяця, не обмежені силою тяжіння. Це був Лі Морін. Фахівець місії Морін — кремезний чоловік з тихим, приємним голосом. Рухаючись, він трохи накульгував. Коли ми познайомилися, на ньому були бавовняні штани, коричневі черевики і сорочка з корабличками й квіточками. Він розповів про свій досвід у тестуванні лубриканту для аварійної гірки на стартовому комплексі спейс-шатла. «Ми нагнулися, і нам намастили цим дупи. А потім ми стрибали на гірку. Тестування пройшло успішно, тож [місія шатла] продовжила працювати, а космічну станцію вдалося збудувати. Я пишаюся, — видав він з кам'яним обличчям, — своїм внеском у місію».

Пам'ятаю, як потім глянула на зворушливу ходу Моріна і його дупу, колись обмазану лубрикантом в ім'я науки, і подумала: «Боже мій, та це ж звичайнісінькі люди».

Фінансування НАСА значною мірою залежало від героїчної міфології. Образи, створені під час місії «Меркурій» та «Аполлон», лишилися практично незмінними. На офіційних рекламних листівках НАСА більшість астронавтів досі позують у скафандрах і з шоломами на колінах, ніби офіційна фотостудія Космічного центру Джонсона може будь-якої миті розгерметизуватися. Насправді за всю свою кар'єру астронавт проводить у космосі не більше ніж один відсоток часу. І лише один відсоток польоту носить скафандр. Того дня Морін працював у складі робочої групи кабіни екіпажу космічної капсули «Оріон». Він допомагав встановити лінії видимості та визначити оптимальне розташування комп'ютерних моніторів. У перервах між польотами астронавти ходять на зустрічі, беруть участь у комітетах, відвідують школи, громадські організації, оцінюють програмне й апаратне забезпечення, працюють у центрі керування польотами. Словом, як вони висловлюються, їхнім кораблем стає робочий стіл.

Не те щоб відвазі зовсім не лишилося місця. Серед рекомендованих рис астронавта також згадується «уміння діяти

перед лицем неминучої катастрофи». Якщо щось піде не так, усі мають зберігати ясність розуму. Деякі відбіркові комітети — наприклад, Канадської космічної агенції — наголошують на здатності діяти у разі катастрофи. Найяскравіші моменти відбору астронавтів за 2009 рік розмістили на сайті агенції. Вийшло реаліті-шоу. Кандидатів відправили на тренувальну станцію, де вони вчилися вибиратися з охоплених вогнем космічних капсул і гелікоптерів, що тонуть. Вони стрибали ногами вперед з моторошної висоти в басейн з півтораметровими хвилями, а на тлі додавав драматизму ударний саундтрек із супергеройського фільму (цілком можливо, що кадри хотіли привернути увагу преси, а не реалістично показати відбір астронавтів у Канаді).

До того я спитала у Тачібани, чи планують вони влаштувати кандидатам якусь несподівану, перевірку, аби зрозуміти, наскільки ті готові до неочікуваної небезпеки. Він розповів, що є ідея відключити в ізоляторі туалет. Знову ж таки, не та відповідь, на яку я очікувала — але по-своєму геніальна. Цим кадрам навряд чи так добре пасуватиме войовничий саундтрек (хоча хто його знає), але такий сценарій навіть більш доречний. Зламаний туалет не тільки краще відтворює виклики космічних мандрівок, а й — як ми побачимо у 14 розділі — справді викликає стрес.

«До вашого приїзду вчора, — додав Тачібана, — ми перенесли обід на годину пізніше». Такі дрібниці виказують все. Кандидати не знають, що затримка обіду чи несправний туалет — це частина тесту, тож поведуться більш щиро. Коли я розпочала роботу над книгою, то подала заявку до симуляції місії на Марс. Пройшла перший раунд відбору, і наступного місяця зі мною мали зв'язатися з Європейської космічної агенції для телефонної співбесіди. Коли мене розбудили дзвінком о 4:30 ранку, я не змогла приховати свого роздратування. Пізніше зрозуміла: найімовірніше, це був тест. І я його провалила.

НАСА використовує подібні тактики. Вони можуть зателефонувати кандидатці й сказати, що вона мусить вже завтра

перездати кілька нормативів. «Насправді це допомагає з'ясувати, чи готова людина покинути все, аби долучитися до команди», — говорить планетарний геолог Ральф Гарві. Його колеги з програми ANSMET (*Antarctic Search for Meteorites* — Антарктичний пошук метеоритів) інколи подаються на вакансії для астронавтів. (Антарктика дещо схожа на космос. Вважається, що люди, які чудово почуваються на крижаному материку, краще впораються з космічною ізоляцією та усамітненням). Гарві нещодавно зателефонував щодо одного такого кандидата: «Вони сказали йому завтра вперше в житті керувати польотом Т-38. І запросили мене прийти та оцінити вправність пілота. Звісно, відповів я, хоч і знав, що нічого такого не планується. Насправді вони хотіли оцінити, наскільки я впевнений у цій особі».

Досліджувати здатність майбутніх астронавтів справлятися зі стресом важливо ще й тому, що на борту космічного апарата дуже мало способів скинути напругу. «Скажімо, шопінг, — говорить Тачібана. — Це недоступно». Чи вживання алкоголю. «Або довга ванна», — додає Куміко Танабе, яка в JAXA відповідає за зв'язки з пресою і громадськістю. Підозрюю, вона сама любить довго полежати в ванній.

.....

Обід подано. Всі десятеро кандидатів починають розпаковувати контейнери й розставляти тарілки. Вони знову сідають, але за паличками для їжі тягнутися не поспішають. Помітно, що кандидати роздумують над кращою стратегією. Той, хто почне їсти першим, виявить лідерські якості чи нетерплячість і жадібність? Кандидат «А», лікар, здається, знайшов досконале рішення. «Bon appetit», — каже він до гурту. Так само бере до рук палички, але чекає, щоб першим почав їсти хтось інший. Хитро. Я ставлю на «А».

Ще дещо змінилося з часів золотого віку космічних досліджень. Екіпажі на шатлах і наукових лабораторіях, що діють

на орбіті, тепер втричі більші за екіпажі «Меркурія», «Джеміні» і «Аполлона». Місії тривають тижнями й місяцями, а не по кілька днів. Тепер рецепт «нормальних пацанів» зовсім інший. Астронавти мусять добре знаходити спільну мову з іншими. У переліку рекомендованих рис НАСА є «уміння спілкуватися чутливо, емпатично і з повагою», «гнучкість, справедливість, вміння адаптуватися», «почуття гумору», «уміння формувати тривалі та якісні особисті стосунки». Сучасній космічній агенції не потрібні сміливці й відчайдухи. Їм потрібен Річард Гір з «Ночей в Роданте»*. Впевненість має бути «виправданою», а ризикова поведінка «здоровою». Бравада, агресія і мужність більше не потрібні. Разом із «нарцисизмом, зарозумілістю і нечутливістю в особистому спілкуванні», як сформулювала Патриція Сенті, головна психіатриця працівників НАСА, в книзі «У пошуках нормальних пацанів». «Хто, — питає вона, — захотів би працювати з такою людиною?»

Якщо грубо узагальнити, то японці добре пристосовані до життя на космічній станції. Вони звикли до тісноти й обмеженого особистого простору. Їхні тіла — менший і більш компактний вантаж, ніж у середньостатистичного американця. І, можливо, найважливіше — їх привчають поводитися ввічливо й стримано. Моя перекладачка Саюрі — настільки вихована, що витирає сліди помади з чашки, коли ставить її в посудомийку кафетерію JAXA — каже, що батьки наставляли її: «Не каламуть спокійну поверхню озера». «Робота астронавта, — додає вона — це ніби продовження звичайного життя». «З них (японців — ред.) виходять чудові астронавти», — погоджується член екіпажу шатла Роджер Крауч, з яким я листувалася, перебуваючи в Японії.

Я переповіла свою теорію Тачібані. Ми спустилися поговорити в приймальню. Присіли на низькі диванчики серед портретів астронавтів JAXA. «Ви маєте рацію», — сказав він,

* У своє виправдання скажу, що до Токіо летіти десять годин.

гойдаючи ногою. (Під час минулого приїзду його начальник розповів мені, що хитання ногою на співбесідах з астронавтами сприймається як червоний прапорець. Як і невміння підтримувати зоровий контакт. Решту розмови ми з начальником витріщалися одне на одного, і обоє відмовлялися відводити погляд). «Ми, японці, справді схильні до придушення власних емоцій, пошуку спільної мови, підлаштовування під інших. Мене хвилює, що деякі наші астронавти поведуться надто бездоганно». Занадто довго приховувати власні почуття небезпечно — можна або вибухнути, або вигоріти. «Більшість японців радше впадуть у депресію, ніж вибухнуть», — говорить Тачібана. На щастя, відразу додає: «Астронавти JAXA кілька років тренуються з командою НАСА, і за цей час стають дещо агресивнішими, як американці».

У попередньому тесті з ізолятором одного кандидата відкинули, бо він надто дратувався, а іншого — за схильність до пасивної агресії. Тачібана й Інуе шукають кандидатів, здатних знаходити баланс. Гарний приклад — астронавтка НАСА Перті Вітсон. Нещодавно на каналі NASA TV показували, як хтось із колег зізнався їй, що не може знайти серію фото з нещодавньої зйомки з екіпажем. Якби я витратила півдня на фотосесію, а потім хтось загубив знімки, мене б це розлютило: «То пошукай ще, дорогенький». Та Вітсон без натяку на роздратування відповіла: «Не проблема. Можемо перезняти».

Чого ще слід уникати, якщо хочеш стати астронавтом?

Хропіння, говорить Тачібана. Тих, хто хропить надто голосно, можуть виключити з відбору. «Це заважає іншим спати».

Згідно з *Yangtze Evening Post* у Китаї на медогляді відмовляють кандидатам в астронавти, якщо в них неприємний запах з рота. Не тому, що це може вказувати на захворювання ясен. Ши Бін-Бін, який здійснює медогляд, пояснює: «Поганий запах дошкулятиме колегам у тісному просторі».

Обід завершився, і двоє — вже троє, ба ні, четверо! — кандидатів протирають стіл. Нагадує безконтактні автомийки, в яких після миття машину протирає невеличка армія

працівників. Та мити посуд не доводиться нікому. Згідно з інструкцією, брудні тарілки й столове приладдя слід покласти в пластиковий контейнер, позначений персональною літерою, і завантажити їх у «шлюзовий відсік». Однак кандидати не здогадуються, що брудний посуд потім заберуть на візочку і сфотографують. Ці знімки передадуть психіатрам і психологам разом із пташками оригамі. Я спостерігала за фотосесією після вчорашньої вечери. Асистент фотографа відкриває кожен контейнер, тримаючи внизу кадру табличку з літерою для позначення кандидата та з датою. Ніби криміналісти збирають докази на місці скоєння злочину.

Інуе так і не пояснив, у чому сенс. Сказав тільки: побачити, що вони їдять. У будь-якому разі, «В» залишила курячу шкірку, «Е» не торкнувся до водоростей з місо-супу, «Г» подував половину першої страви і всі мариновані овочі, а мій герой «А» з'їв усе і склав увесь посуд назад в контейнер точно в такому порядку, в якому його отримав.

«Лише погляньте на Е-сан», — обурився фотограф. («Сан» в японській мові — це поважне звертання, як наше «пан» чи «пані»). Він відсунув мариновані овочі, які «Е» поклав на свою тарілку: «Він сховав тут шкірки».

Не зовсім розумію, чому астронавтам важливо прибирати за собою тарілки та складати брудний посуд. Звісно, охайність у тісному просторі — це важливо, та мені здається, річ не лише в цьому. Якби я показала незнайомцю перелік занять, за якими спостерігала останні кілька днів, і попросила вгадати, де я була, навряд чи йому на думку спала б космічна станція. Скоріше — початкова школа. На додачу до оригамі, цього тижня кандидатів тестували складанням роботів із *Lego* і малюнками на тему «я і мої колеги» (які так само надсилали на поштові скриньки фахівців із психічного здоров'я).

Просто зараз на телеекрані «Є» — виступає перед колегами й камерою з «презентацією власних переваг». Я очікувала чогось на кшталт односторонньої співбесіди, де кандидат перерахує сильні сторони свого характеру й професійні навички.

Натомість це більше схоже на конкурс талантів у літньому таборі. Талант «В» — співати чотирма мовами. «Г» за тридцять секунд зробив сорок відтискань.

Доповнює шкільну атмосферу те, що кандидати вдягнені, як діти з різних команд на уроках фізкультури. На кожній формі написана літера кандидата. Це для спостерігачів: освітлення погане, і камери рідко показують обличчя великим планом, тож важко зрозуміти, хто говорить. До того як їм видали форму, усі постійно підсовувалися одне до одного і шепотіли: «Це хто? Е-сан?», «Мені здається, це З-сан», «Та ні, З-сан ондечки, у смугастому одязі».

«Є» говорить: «Я вмію їздити на велосипеді без рук». Він складає руки разом і прикладає великі пальці до губ. Після кількох спроб лунає низький, глухий і немюзичний свист. «У мене немає таких талантів, як в тебе», — похмуро промовляє «Є» в бік «Б». «Б» щойно розповідав про чемпіонат з бадмінтону, в якому його команда перемогла, і хвалився м'язами під шортами.

«Є» сідає, і його місце займає «Д» — один із трьох пілотів групи. «Для пілота важлива комунікація», — початок непоганий, але далі його виступ звертає в неочікуване річище. «Д» розповідає, що часто ходить випити з друзями. «Ми любимо розважатися з жінками. Це допомагає знайти спільну мову й налагодити спілкування з хлопцями», — «Д» широко відкриває рот і показує якийсь рух язиком. Психіатри схиляються до екранів. Саюрі здійснює брови. «Я роблю жінкам отак», — продовжує «Д». *Що за...* Інуе наближує зображення. «Д» склав язик трубочкою, ніби загорнув млинець. «Це моя техніка заводити знайомства».

Наступний на черзі — мій фаворит «А». Він каже, що хоче показати прийоми айкідо, і викликає добровольця. «Г» встає. Його форма трохи сповзає з плеча, ніби лямка ліфчика. «А» розповідає про навчання в коледжі, коли молодші студенти напивалися до нерухомого стану. «Тож я скручував їм руку, аби допомогти підвестися», — він хапає «Г» за зап'ясток. «Г» скрикує, і всі регочуть.

— Ніби студенти після посвяти, — кажу я Саюрі. Вона пояснює значення слова «посвята» Тачібані.

— Чесно кажучи, — зауважує Тачібана, — астронавти й справді свого роду студенти.

Вони отримують завдання. Рішення ухвалюються за них. Політ у космос — це ніби вступ у маленьке і дуже елітне військове училище. Замість сержантів і начальників тут працівники космічної агенції. Це важка робота. До того ж слід дотримуватися правил: не обговорювати інших астронавтів, не лаятися*, ніколи не скаржитися. Як і у війську, порушників суворо карають або ж звільняють зі служби.

З самого початку космічних досліджень ідеалом астронавта був неймовірно успішний дорослий, який вміє виконувати вказівки й слухатися, як вихована дитина. Японія — конвеєр для таких кадрів. В тутешній культурі майже ніхто не переходить дорогу на червоне світло й не смітить. Люди не схильні підважувати чужий авторитет. Жінка, яка сиділа поряд зі мною у літаку до Токіо, розповіла, що мати заборонила їй проколювати вуха. Лише у тридцять сім років вона набралася відваги і таки зробила це. «Я тільки зараз вчуся перечити матері», — зізналася вона. Жінці на той час вже було сорок сім років, а її матері — вісімдесят шість.

«Звісно, дослідження Марса — це інша історія, — відзначає Тачібана. — Тут потрібен хтось агресивний, творчий. Адже їм усе доведеться робити самостійно». Враховуючи, що повідомлення по радіозв'язку затримуватимуться приблизно на двадцять хвилин, покладатися на пораду центру керування у надзвичайній ситуації не можна. «Знову ж таки, тут знадобиться сміливець».

* Минулого тижня я бачила невідредагований звіт, в якому всіх «курв» і «от гімно» замазали, ніби імена спецагентів в досьє ЦРУ. Коли Джин Сернан з «Аполлона 10» у розмові з центром керування «лявся на всі заставки», президент Біблійного коледжу Маямі звернувся до президента Ніксона, вимагаючи публічного каяття астронавта. НАСА змусила Сернана перепросити. Та останнє слово лишилося за ним. «Довбанута маячня», — написав він у мемуарах.

.....

За кілька тижнів після мого від'їзду з Токіо я отримала лист від служби зв'язків із громадськістю JAXA про те, що агенція відібрала кандидатів «Г» і «Е». «Г» — пілот на *All Nippon Airways* і фанат японських мюзиклів. Сценку одного з улюблених він розіграв на презентації. Під час виступу чоловік ридав і обіймав невидиму матір: відважно, хоч і не дуже по-астронавтськи. «Е» — теж пілот у Повітряних силах Японії. Військові пілоти завжди добре вписуються в команду астронавтів, і не тільки через досвід польотів і навички. Вони звикли ризикувати й діяти під тиском, спати в тісних казармах без жодного особистого простору, підкорятися наказам і довго не бачитися зі власними родинами. Крім того, як зауважив один працівник JAXA, відбір астронавтів — політичне питання. Повітряні сили завжди тісно пов'язані з космічними агенціями.

За тиждень після мого перебування в Японії усі десяти кандидати полетіли в Космічний центр Джонсона на співбесіду з астронавтами НАСА і членами відбіркового комітету. Тачібана й Інуе визнали, що знання англійської мови — важливий фактор під час ухвалення рішення, як і вміння знаходити спільну мову з командою НАСА. «Головне у всьому процесі, у його центрі, — каже Ральф Гарві з ANSMET, — це співбесіда, де ти сідаєш і просто говориш з кількома астронавтами. Саме з вами вони можуть опинитися в такому собі наметі посеред Антарктики. Не тільки на шість тижнів чи пів року на космічній станції, а й на десять років, поки ви чекаєте на політ, працюєте в центрі керування чи деінде. Вони обирають напарника і водночас приятеля». Перевага японського пілота над лікарем — у тому, що він має щось спільне з багатьма астронавтами НАСА. Військо та авіація — це глобальні братства, до яких «Г» і «Е» належать.

.....

Вперше в ЈАХА я приїжджала з іншою перекладачкою. Дорогою від вокзалу вона перекладала деякі знаки. Один із них вітав нас у Цукубі, — «місті науки та природи». Я вже чула, що Цукубу називають науковим містечком. Тут розташована не тільки ЈАХА, а й Інститут дослідження агропромисловості, Національний інститут матеріалознавства, Інститут дослідження будівництва, Інститут лісництва й лісопромисловості, Національний інститут агроінженерії та Центральний дослідницький інститут корму й худоби. Так багато дослідницьких інститутів, що для них навіть заснували окремий інститут: Центр інститутів Цукуби. То звідки ж у назві міста взялася природа? Манамі пояснила. Спочатку в Цукубі не було ані дерев, ані парків, і люди переїжджали сюди винятково для роботи. Жодних великих доріг чи швидкісних потягів, щоб заїхати у місто чи виїхати з нього. Люди тільки працювали й працювали. За словами Манамі, це призвело до великої кількості самогубств — люди кидалися з дахів інститутів. Тож держава побудувала торговельний центр, кілька парків, засадила місто деревами і травою та оголосила Цукубу «містом науки та природи». Здається, це допомогло.

У зв'язку з цією історією я задумалася, як це — два роки провести замкненим у стерильній рукотворній споруді, без жодної змоги втекти від роботи і колег, без квітів, дерев чи сексу, де єдиний доступний краєвид — порожній космос або, в кращому разі, бура грязюка. Робота астронавта складна з тих самих причин, що і моя чи ваша — перенапруження, брак сну, тривога, інші люди. Але дві речі посилюють звичні стресори: ізольоване середовище та незмога його покинути. Ізоляція й усамітнення — проблеми, які справді хвилюють космічні агенції. Канадська, європейська й американська космічні агенції вклали 15 мільйонів доларів у вигадливий психологічний експеримент: шістьох людей помістили в симуляцію космічного корабля під час уявної місії на Марс. Люк відкриється завтра.